reageren?
nieuwsredactie@wegener.nl

'Verandering is niet iets van de jeugd, iedereen doet er aan mee'
Fred Weerman, hoogleraar Nederlandse taalkunde

Verloedering of verandering?

Honderd jaar na de introductie van het leesplankje aap-noot-mies vinden veel Nederlanders dat het taalniveau daalt. Met verhitte discussies over het gebruik van 'hun' in plaats van 'zij' als gevolg. Verloedert de taal? En zo ja, hoe erg is dat?

door **Dewi Gigengack**

Als ik thuis komt en hun zitten in de voor tuin staan staren ze je helemaal aan. Ben nu weer me huis uit gevlucht werdt zo erg bedreigt en weer me auto heb een splinter nieuwe auto weer heel de zeikant bekrast." Aldus ene Berend op het internetforum van *TROS Radar*. Honderd jaar na de introductie van het leesplankje aap-noot-mies lijkt het taalniveau op een dieptepunt. Is dit een extreem voorbeeld of is het tekenend voor de belabberde beheersing van het Nederlands? Velen vinden dat de taal verloedert. Onzin, vindt hoogleraar Nederlandse taalkunde Fred Weerman van de Universiteit van Amsterdam. „Taal verandert altijd. Maar er is geen sprake van verloedering."
Je moet wel een onderscheid maken tussen spelling en de wijze waarop mensen praten, zegt Weerman. Die fout maakte onderwijsminister Ronald Plasterk onlangs in *De Wereld Draait Door* met taalwetenschapper Helen de Hoop, over het gebruik van 'hun' als onderwerp. Plasterk wil een zin als 'hun lopen over straat' niet goedkeuren, en vond dat er de afgelopen jaren 'al genoeg veranderingen zijn aangebracht om de taal logischer te maken'. De Hoop probeerde duidelijk te maken dat die veranderingen te maken hebben met spelling, en niet met taal. Weerman verduidelijkt: „Spelling bestaat uit regels die we samen hebben afgesproken. Fouten met d's en dt's zijn spelfouten. Daarop kun je worden afgerekend, bijvoorbeeld bij fouten in een sollicitatiebrief. Iedereen moet de kans hebben de regels die daarvoor bestaan, te leren. Het is een blunder als je het onderwijs daarin niet steunt."
Van een andere orde is het gebruik van 'hun' in plaats van 'zij', vindt Weerman. Hij deelt de mening van De Hoop, die onderzoek deed naar het veelvuldige gebruik van 'hun' als onderwerp. De verklaring ligt volgens De Hoop in het feit dat 'hun' naar personen verwijst, en dus makkelijker is. „Veel mensen vinden 'hun' als onderwerp lelijk en het geldt niet als standaard", zegt Weerman. „Maar verder is het een volkomen natuurlijk verschijnsel, dat je in allerlei talen aantreft, zoals in de geschiedenis van het Frans en het Engels. Veranderingen zijn van alle tijden. Vroeger gebruikten we nog 'du' in plaats van 'je', en hadden we naamvallen."
'Hun' is niet de enige verandering in de taal. „Mensen gebruiken steeds vaker 'wat' in plaats van 'dat', zoals in 'het boek wat ik lees'. Deze verandering valt minder op en maakt minder emoties los dan het gebruik van 'hun'. 'Hun' heeft een sociaal stigma."
De vraag is: wanneer pas je de regels aan? Neerlandicus Joost Swanborn adviseert als 'De Taaldokter' ambtenaren, ondernemers en particulieren over teksten. Hij vindt dat Plasterk een punt heeft. „Het zou goed zijn als er duidelijke richtlijnen komen over taal. Daar moet je de wetenschap ook bij betrekken. Want wanneer is een verandering ingeburgerd? Is iets correct als de meerderheid het gebruikt? Het is goed om een norm te stellen, maar het heeft ook geen zin om te vechten tegen de bierkaai."
Is 'taalverloedering' vooral iets van jongeren? Swanborn ziet al tien jaar lang dezelfde fouten. „Typisch voor ambtenaren is het vervormen van constructies, het hanteren van een onlogische opbouw en het vreselijke jargon. Jonge ambtenaren doen dit vaker dan oudere, waarschijnlijk omdat ze denken dat zulk taalgebruik van hen wordt verwacht." Weerman geeft al twintig jaar colleges Nederlands. Bij zijn studenten merkt hij nauwelijks een verschil in niveau vergeleken met 'vroeger'. „Spelling is ongeveer hetzelfde. Ze zijn beter geworden in mondelinge presentaties. Wel merk ik dat studenten vaker spreektaal gebruiken voor geschreven stukken: dat is dus een verschil in stijl."
Veranderingen komen vaak 'van onderen', stelt Weerman. „Dat is niet iets van de jeugd, iedereen doet er aan mee. Maar of alleen de elite de taal probeert te beschermen, betwijfel ik. Iedereén heeft de pest aan veranderingen in de taal. Of een verandering wel of niet opvalt, als de vaart er eenmaal in zit, is het niet meer te houden."
Op sociale netwerksite Hyves discussieert een groep tegen taalverloedering over de grootste ergernissen. Er reageert ook iemand die geen moeite heeft met veranderingen: Kimberley: *Ga normaal doen. Niet iedereen is perfect in nederlands. die dan hun zij het blablabla whatever zolang mensen maar begrijpen wat er gezegt word.*
Laura: *@Kimberley: 'gezegd wordt', niet 'gezegt word'.*
Kimberley: *En dan? Je begrijpt toch wat ik zeg. Daar gaat het om. Losersssss.*

Onderwijspeil

- Uit onderzoek in veertig landen (*Progress in International Reading Literacy Study*) bleek in 2006 dat Nederlandse leerlingen uit groep 6 **minder goed lezen** dan vijf jaar daarvoor.
- Vergeleken met andere landen is Nederland gezakt van de top naar de subtop.
- De commissie-Dijsselbloem (Onderwijsvernieuwing in voortgezet onderwijs) concludeerde in 2008 dat **prestaties op basisvaardigheden** achteruit zijn gegaan.
- Ook de Onderwijsinspectie constateerde een toename van leerlingen die **problemen hebben** met lezen.
- Volgens de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau, uitgevoerd door het Cito, is het kennis- en vaardigheidsniveau van leerlingen in het basisonderwijs wat betreft taal **ongeveer gelijk gebleven** in de afgelopen twintig jaar.
- Het Ministerie van Onderwijs concludeert dat kinderen minder goed zijn in taal dan voorheen. Ook bestaan er **grote verschillen** tussen scholen onderling. Gevolg daarvan is dat vervolgopleidingen achterstanden moeten repareren, terwijl daar weinig tijd voor is.
- Vanaf komend schooljaar voert het ministerie **'referentieniveaus'** in, die uitdrukken welk taalniveau een leerling moet hebben op welk moment.
- Door vast te stellen en te toetsen wat leerlingen wanneer moeten kunnen, hoopt Den Haag de prestaties van leerlingen op het gebied van rekenen en taal **op te krikken**.

Schoollokaal van een lagere school in 1968. Het leesplankje aap-noot-mies bestaat dit jaar honderd jaar.
foto **Spaarnestad Foto Archief**

Voorlezen als ritueel voor het slapen

Het is goed voor de taalontwikkeling, het stimuleert de creativiteit én het is leuk. VoorleesExpress leest voor aan kinderen met een taalachterstand.

Alvast lekker in de pyjama en dan voor het slapen gaan nog even voorgelezen worden. Wat in het ene gezin heel normaal is, kennen kinderen uit andere gezinnen helemaal niet. Dat is jammer, zeker voor kinderen met een taalachterstand. Voor hen is er VoorleesExpress.
VoorleesExpress is een landelijke organisatie die vrijwilligers een half jaar lang elke week bij gezinnen thuis aan de kinderen laat voorlezen. In 2006 begon het als een kleinschalig project in de Utrechtse achterstandswijk Kanaleneiland, maar bijna vier jaar later heeft VoorleesExpress projecten in tien steden. Vorig jaar lazen de vrijwilligers voor bij ruim vierhonderd families.
In eerste instantie was het voorlezen bedoeld voor allochtone gezinnen. Sinds dit jaar richt de organisatie zich ook op autochtone kinderen met een taalachterstand. Want voorlezen is goed voor de taalontwikkeling van álle kinderen.
Autochtone gezinnen zijn moeilijk te werven, weet projectmedewerker Carina de Boer. „We hebben daarmee een proef gedaan in Rotterdam. Het bleek dat er bij autochtone ouders meer schaamte is. De benadering en de werving van die gezinnen zal anders moeten dan we tot nu toe bij allochtone gezinnen hebben gedaan."
De organisatie doet nu samen met de Universiteit Utrecht onderzoek naar het effect van VoorleesExpress. De voorlopige resultaten zijn positief: kinderen krijgen meer plezier in lezen en doen dit vaker en langer dan vóór deelname aan het project. Ook bezoeken gezinnen vaker de bibliotheek.
De voorlezers – meestal vrouwen – gebruiken een interactieve voorleesmethode. „We gebruiken vooral prentenboeken, zoals Dikkie Dik, Kikker en Rupsje Nooitgenoeg", zegt De Boer.
„De voorlezers bespreken uitgebreid de voorkant van het boek, vragen de kinderen wat ze zien en hoe ze denken dat het verhaal verder zal gaan. Ze nodigen de kinderen uit om taal te gebruiken en kunnen hen ook nieuwe woorden aanleren."
Het gaat erom de kinderen het plezier in lezen en boekjes bij te brengen. Door het voorlezen altijd op dezelfde tijd en plek te doen, wordt het een ritueel. Ook de ouders worden erbij betrokken, zodat ze het zelf kunnen voortzetten na die twintig weken. Elk kind krijgt aan het einde van het traject een 'leesstimuleringspakket', met daarin onder meer een certificaat, een leesboekje en een abonnement op de bieb.

1

2

3

4

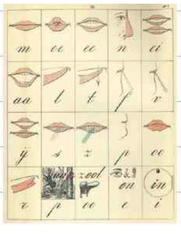
5

6

Leesonderwijs van vroeger tot nu

foto's **Collectie Nationaal Onderwijsmuseum Rotterdam**

- Van de middeleeuwen tot eind achttiende eeuw leerden kinderen lezen met de **spelmethode**, waarbij ze de alfabetische namen van de letters leerden. Later werd de **klankmethode** populair. Daarbij ging het om de klank van de letter. Het woord 'boek' werd eerst nog gespeld als bee-oo-ee-ka. Met de klankmethode werd dat: b-oe-k. Een andere manier was de **globaalmethode** (1). Daarbij leerden kinderen eerst een verhaal met hele zinnen. Uit die zin werden woorden geleerd, en van die woorden de letters.
- Het oudste leermiddel in het leesonderwijs is het **ABC-plankje** (2) uit de zeventiende eeuw: een rechthoekig plankje van 7 bij 10 centimeter met daarop het alfabet en soms cijfers en het Onze Vader.
- Tot de negentiende eeuw werd het **ABC-boek** (3) gebruikt. Dat bevatte het alfabet, de Twaalf artikelen des geloofs, de Tien Geboden, het Onze Vader en andere gebeden voor bijvoorbeeld het opstaan, het slapen gaan en het eten.
- De eerste populaire klankmethode was *Leerwijze om kinderen te leeren lezen* uit 1817. De **letterkast** (4) was hiervan een onderdeel.
- De methode van de **mondstanden** (5) uit 1901 liet zien wat er met de mond gebeurt tijdens het uitspreken. De makers vonden dat kinderen hun spraakvermogen bewust moesten leren gebruiken.
- In 1910 werd het leesplankje **aap-noot-mies** (grote foto) op de markt gebracht door uitgeverij Wolters. Het plankje is ontworpen door onderwijzer M.B. Hoogeveen.
- In 1960 verscheen *Zo leren lezen*. Dit was een **structuurmethode**. Met behulp van de woorden **boom-roos-vis** leerden kinderen de structuur van woorden kennen. Hele woorden werden opgedeeld in losse letters en klanken. Daarmee moesten de leerlingen ook weer andere woorden vormen.
- Een veel gebruikte methode van nu is *Veilig leren lezen*. De eerste structuurwoorden van deze methode zijn **ik-maan-roos** (6).
- Omdat het leesplankje **aap-noot-mies** dit jaar honderd jaar bestaat, is in het Nationaal Onderwijsmuseum in Rotterdam een tentoonstelling te zien over de geschiedenis van het leesonderwijs.

www.onderwijsmuseum.nl